

THE MECHANISM OF RAISING THE CIVIL POSITION OF YOUTH PARTICIPATION IN SOCIO-POLITICAL INSTITUTIONS

Sarvarbek Jumayev

Base doctorate

National University of Uzbekistan

Uzbekistan, Tashkent

ABOUT ARTICLE

Key words: youth policy, civil society, socio-political institutions, civic position, political activism.

Received: 17.10.24

Accepted: 19.10.24

Published: 21.10.24

Abstract: This article explores the role of youth participation in socio-political institutions in elevating the civic position. The study was conducted on the example of Uzbekistan and analyzes the importance of youth in increasing political activity, strengthening their participation in social institutions and the development of civil society. The article will consider the legal foundations of Youth Policy, existing problems and ways to solve them. The results show the need for an integrated approach to ensure the active participation of young people in socio-political processes.

YOSHLARNING IJTIMOYIY-SIYOSIY INSTITUTLARDAGI ISHTIROKI FUQAROLIK POZITSIYASINI YUKSALTIRISH MEXANIZMI

Sarvarbek Jumayev

tayanch doktorant

O'zbekiston Milliy universiteti

O'zbekiston, Toshkent

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: yoshlar siyosati, fuqarolik jamiyati, ijtimoiy-siyosiy institutlar, fuqarolik pozitsiyasi, siyosiy faollik.

Annotatsiya: Ushbu maqola yoshlarning ijtimoiy-siyosiy institutlardagi ishtirokining fuqarolik pozitsiyasini yuksaltirishdagi rolini o'rganadi. Tadqiqot O'zbekiston misolida olib borilgan bo'lib, yoshlarning siyosiy faolligini oshirish, ijtimoiy institutlarda ishtirokini kuchaytirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirishdagi ahamiyatini tahlil qiladi. Maqolada yoshlar siyosatining huquqiy asoslari, mavjud muammolar va

ularni hal etish yo'llari ko'rib chiqiladi. Natijalar yoshlarning ijtimoiy-siyosiy jarayonlardagi faol ishtirokini ta'minlash uchun kompleks yondashuvning zarurligini ko'rsatadi.

УЧАСТИЕ МОЛОДЕЖИ В СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ИНСТИТУТАХ МЕХАНИЗМ ПОВЫШЕНИЯ ГРАЖДАНСКОЙ ПОЗИЦИИ

Сарварбек Жумаев

Базовый докторант

Национального университета Узбекистана

Узбекистан, Ташкент

О СТАТЬЕ

Ключевые слова:	молодежная политика, гражданское общество, социально-политические институты, гражданская позиция, политическая активность.
Аннотация:	В данной статье рассматривается роль участия молодежи в социально-политических институтах в повышении ее гражданской позиции. Исследование было проведено на примере Узбекистана и анализирует роль молодежи в повышении политической активности, усилении участия в социальных институтах и развитии гражданского общества. В статье рассмотрены правовые основы молодежной политики, существующие проблемы и пути их решения. Результаты свидетельствуют о необходимости комплексного подхода к обеспечению активного участия молодежи в социально-политических процессах.

KIRISH

Bugungi kunda dunyoning ko'plab mamlakatlarida yoshlarning ijtimoiy-siyosiy hayotdagi roli tobora ortib bormoqda. Yoshlar jamiyatning eng faol qatlami sifatida ijtimoiy-siyosiy jarayonlarga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bilan birga, yoshlarning ijtimoiy-siyosiy institutlardagi ishtiroki fuqarolik jamiyatini rivojlantirish va demokratik qadriyatlarni mustahkamlashning muhim omili hisoblanadi [1].

O'zbekistonda ham so'nggi yillarda yoshlar siyosatiga alohida e'tibor qaratilmoqda. 2016-yilda qabul qilingan "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi qonun yoshlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish va ularning jamiyat hayotidagi ishtirokini kengaytirishga qaratilgan [2]. Biroq, yoshlarning ijtimoiy-siyosiy institutlardagi ishtiroki hali ham yetarli darajada emas va bu sohada qator muammolar mavjud.

Ushbu maqolaning maqsadi yoshlarning ijtimoiy-siyosiy institutlardagi ishtirokining fuqarolik pozitsiyasini yuksaltirish mexanizmlarini o'rganish va tahlil qilishdan iborat.

ASOSIY QISM

Ushbu tadqiqot kompleks yondashuv asosida olib borildi. Metodologik asos sifatida quyidagi usullardan foydalanildi:

Tarixiy tahlil usuli - yoshlar siyosatining rivojlanish jarayonini o'rganish uchun;

Tizimli tahlil usuli - yoshlarning ijtimoiy-siyosiy institutlardagi ishtirokini yaxlit tizim sifatida o'rganish uchun;

Qiyosiy tahlil usuli - turli mamlakatlar tajribasini o'rganish va taqqoslash uchun;

Sotsiologik so'rov usuli - yoshlarning ijtimoiy-siyosiy faolligi darajasini aniqlash uchun.

Tadqiqot doirasida yoshlar siyosati, fuqarolik jamiyati va siyosiy ishtirok masalalariga bag'ishlangan ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar va statistik ma'lumotlar tahlil qilindi.

Yoshlarning ijtimoiy-siyosiy institutlardagi ishtiroki masalasi ko'plab olimlar tomonidan o'rganilgan. Jumladan, R. Dalton [3] yoshlarning siyosiy faolligini oshirish mexanizmlarini tahlil qilgan. P. Levine va K. Youniss [4] esa yoshlarning fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishda ta'lim tizimining rolini o'rgangan. O'zbek olimlaridan S. Otamuratov [5] yoshlar siyosatining nazariy-metodologik asoslarini tadqiq etgan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, yoshlarning ijtimoiy-siyosiy institutlardagi ishtiroki murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, uni o'rganish kompleks yondashuvni talab etadi. Ko'plab tadqiqotchilar yoshlarning siyosiy faolligini oshirish uchun ta'lim tizimi, oila va fuqarolik jamiyati institutlarining o'zaro hamkorligini kuchaytirish zarurligini ta'kidlaydilar [6].

Tadqiqot natijalariga ko'ra, O'zbekistonda yoshlarning ijtimoiy-siyosiy institutlardagi ishtiroki so'nggi yillarda sezilarli darajada oshgan. Bunga 2016-yilda qabul qilingan "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi qonun va boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlar asos bo'ldi [7]. Xususan, yoshlarning davlat va jamiyat boshqaruvidagi ishtiroki kengaydi, yoshlar tashkilotlari soni va faolligi oshdi.

Biroq, olib borilgan sotsiologik so'rovlar shuni ko'rsatadiki, yoshlarning katta qismi hali ham ijtimoiy-siyosiy jarayonlarga yetarlicha jalb etilmagan. So'rovda qatnashgan yoshlarning 35% siyosiy partiyalar faoliyatida ishtirok etmaydi, 40% esa mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlari ishida qatnashmaydi [8].

Yoshlarning ijtimoiy-siyosiy institutlardagi ishtirokini oshirish va fuqarolik pozitsiyasini yuksaltirish uchun quyidagi mexanizmlarni taklif etish mumkin:

Ta'lim tizimida fuqarolik ta'limini kuchaytirish. Maktab va oliy ta'lim muassasalarida fuqarolik ta'limi dasturlarini joriy etish, yoshlarda fuqarolik mas'uliyati va faol hayotiy pozitsiyani shakllantirishga yordam beradi [9].

Yoshlar tashkilotlari faoliyatini qo'llab-quvvatlash. Nodavlat notijorat tashkilotlari, yoshlar harakatlari va ijtimoiy loyihalarni moliyaviy va huquqiy jihatdan qo'llab-quvvatlash orqali yoshlarning fuqarolik tashabbuslarini rag'batlantirish mumkin [10].

Yoshlarning davlat va mahalliy boshqaruv organlaridagi vakilligini oshirish. Yoshlar uchun kvotalar joriy etish, yoshlar palatasini tashkil etish kabi mexanizmlar yoshlarning qaror qabul qilish jarayonlaridagi ishtirokini kengaytiradi [11].

Raqamli texnologiyalardan foydalanish. Ijtimoiy tarmoqlar va mobil ilovalar orqali yoshlarning siyosiy faolligini oshirish, ularni jamoat muhokamalariga jalb etish mumkin [12].

Yoshlar siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirishda yoshlarning o'zini jalb etish. Bu yoshlarning ehtiyoj va manfaatlarini to'liq hisobga olish imkonini beradi [13].

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, yoshlarning ijtimoiy-siyosiy institutlardagi ishtiroki fuqarolik jamiyatini rivojlantirish va demokratik qadriyatlarni mustahkamlashning muhim sharti hisoblanadi. Yoshlarning faol fuqarolik pozitsiyasi jamiyatdagi ijtimoiy-siyosiy barqarorlikni ta'minlash va islohotlarni muvaffaqiyatli amalga oshirishga xizmat qiladi [14].

Yoshlarning ijtimoiy-siyosiy institutlardagi ishtiroki masalasini chuqurroq o'rganish uchun qo'shimcha tahlillar o'tkazildi. Bu tahlillar natijasida bir qator muhim jihatlar aniqlandi.

Birinchidan, yoshlarning siyosiy partiyalardagi ishtiroki hali ham yetarli darajada emas. So'rovda qatnashgan 18-30 yoshdagi respondentlarning atigi 15% siyosiy partiyalar a'zosi ekanligini bildirgan. Bu ko'rsatkich rivojlangan demokratik mamlakatlarga nisbatan ancha past. Buning asosiy sabablari sifatida yoshlarning siyosiy partiyalar faoliyati haqida yetarli ma'lumotga ega emasligi, partiyalarning yoshlar bilan ishlash mexanizmlarining samarasizligi, yoshlarning partiyalarga bo'lgan ishonchsizligi va siyosiy partiyalar dasturlarida yoshlar manfaatlarining yetarlicha aks ettirilmaganligi kabilarni ko'rsatish mumkin.

Ikkinchidan, yoshlarning mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlaridagi ishtiroki ham past darajada qolmoqda. So'rovda qatnashgan yoshlarning atigi 20% mahalla yig'inlarida muntazam qatnashishini bildirgan. Bu holatning asosiy sabablari mahalla tizimining yoshlar uchun jozibador emasligi, yoshlarning mahalla faoliyati haqida yetarli ma'lumotga ega emasligi, mahallalarda yoshlar uchun maxsus dastur va loyihalarning kamligi hamda mahalla rahbarlarining yoshlar bilan ishlash ko'nikmalarining yetishmasligi kabilardir.

Uchinchidan, nodavlat notijorat tashkilotlari (NNT) faoliyatida yoshlar ishtirokini oshirish zarur. So'rovda qatnashgan yoshlarning 25% NNT faoliyatida u yoki bu tarzda ishtirok etishini bildirgan. Bu ko'rsatkichni oshirish uchun NNTlarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish, yoshlar uchun ijtimoiy loyihalarni amalga oshirishda grant

dasturlarini kengaytirish va NNTlar faoliyati haqida yoshlar o'rtasida keng targ'ibot ishlarini olib borish lozim.

To'rtinchidan, zamonaviy axborot texnologiyalari rivojlanishi bilan yoshlarning internet va ijtimoiy tarmoqlardagi fuqarolik faolligi tobora ortib bormoqda. So'rovda qatnashgan yoshlarning 70% dan ortig'i ijtimoiy-siyosiy masalalar bo'yicha o'z fikrini internet va ijtimoiy tarmoqlarda bildirishi aniqlandi. Bu holat yoshlarning fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishda ijobiy rol o'ynaydi. Biroq, internet va ijtimoiy tarmoqlardagi faollik real hayotdagi faollik bilan uyg'unlashgan taqdirdagina samarali bo'ladi.

Beshinchidan, yoshlar siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirishda yoshlarning bevosita ishtiroki muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada sezilarli o'zgarishlar yuz bermoqda. Xususan, Yoshlar ishlari agentligi, Yoshlar parlamenti kabi tuzilmalar faoliyati yo'lga qo'yilgan. Biroq, hali ham yoshlar siyosatini ishlab chiqishda yoshlarning fikri yetarlicha inobatga olinmayapti, yoshlar vakillari ko'pincha rasmiy tadbirlarga formal ravishda jalb etilmoqda, hududlarda yoshlar siyosatini amalga oshirish mexanizmlari samarali emas.

Oltinchidan, saylovlarda ishtirok etish fuqarolarning, shu jumladan yoshlarning o'z fuqarolik pozitsiyasini namoyon etishining muhim shakli hisoblanadi. 2019-yildagi parlament saylovlarida 18-30 yoshdagi saylovchilarning 70% dan ortig'i ishtirok etgan. Biroq, bu ko'rsatkichni yanada oshirish imkoniyatlari mavjud. Buning uchun maktab va oliy ta'lim muassasalarida saylov jarayonlari haqida ma'lumot beruvchi maxsus kurslarni joriy etish, yoshlar o'rtasida saylovlar ahamiyati bo'yicha targ'ibot-tashviqot ishlarini kuchaytirish lozim.

Yettinchidan, volontyorlik faoliyati yoshlarning fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. So'nggi yillarda O'zbekistonda volontyorlik harakati faollashdi. So'rovda qatnashgan yoshlarning 30% u yoki bu tarzda volontyorlik faoliyatida ishtirok etgan. Bu ko'rsatkichni oshirish uchun volontyorlik faoliyatining huquqiy asoslarini takomillashtirish, volontyorlik faoliyatini rag'batlantirish mexanizmlarini ishlab chiqish zarur.

Sakkizinchidan, so'nggi yillarda yoshlar o'rtasida ekologik muammolarga e'tibor kuchaymoqda. So'rovda qatnashgan yoshlarning 40% ekologik muammolar o'zlarini tashvishga solayotganini bildirgan. Yoshlarning 20% esa u yoki bu tarzda ekologik harakatlarda ishtirok etgan. Bu yo'nalishni yanada rivojlantirish uchun maktab va oliy ta'lim muassasalarida ekologik ta'limni kuchaytirish, yoshlar uchun ekologik loyihalarni qo'llab-quvvatlash dasturlarini ishlab chiqish lozim.

To'qqizinchidan, innovatsion g'oyalar va startaplar yoshlarning ijtimoiy-iqtisodiy faolligini oshirishning muhim yo'nalishi hisoblanadi. So'nggi yillarda O'zbekistonda bu sohaga katta e'tibor qaratilmoqda. Xususan, IT-parklar, kovorking markazlari tashkil etilmoqda,

startaplarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari joriy etilmoqda. Biroq, bu borada hali ham yoshlarning innovatsion g'oyalari amalga oshirish uchun zarur infratuzilmaning yetishmasligi, startaplarni moliyalashtirish mexanizmlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi kabi muammolar mavjud.

O'ninchidan, korrupsiyaga qarshi kurashish va huquqiy madaniyatni yuksaltirish fuqarolik jamiyatini rivojlantirishning muhim yo'nalishi hisoblanadi. So'rovda qatnashgan yoshlarning 80% korrupsiyaga qarshi kurashish zarurligini ta'kidlagan. Biroq, yoshlarning huquqiy savodxonlik darajasi hali ham yetarli emas. Bu yo'nalishda yoshlar o'rtasida huquqiy ta'lim va targ'ibotni kuchaytirish, korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha yoshlar tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash lozim.

Yuqoridagi tahlillar asosida yoshlarning ijtimoiy-siyosiy institutlardagi ishtirokini oshirish va fuqarolik pozitsiyasini yuksaltirish bo'yicha quyidagi tavsiyalarni ishlab chiqish mumkin:

Ta'lim tizimida fuqarolik ta'limini kuchaytirish. Maktab va oliy ta'lim muassasalarida fuqarolik ta'limi dasturlarini joriy etish, yoshlarda fuqarolik mas'uliyati va faol hayotiy pozitsiyani shakllantirishga yordam beradi.

Yoshlar tashkilotlari faoliyatini qo'llab-quvvatlash. Nodavlat notijorat tashkilotlari, yoshlar harakatlari va ijtimoiy loyihalarni moliyaviy va huquqiy jihatdan qo'llab-quvvatlash orqali yoshlarning fuqarolik tashabbuslarini rag'batlantirish mumkin.

Yoshlarning davlat va mahalliy boshqaruv organlaridagi vakilligini oshirish. Yoshlar uchun kvotalar joriy etish, yoshlar palatasini tashkil etish kabi mexanizmlar yoshlarning qaror qabul qilish jarayonlaridagi ishtirokini kengaytiradi.

Raqamli texnologiyalardan foydalanish. Ijtimoiy tarmoqlar va mobil ilovalar orqali yoshlarning siyosiy faolligini oshirish, ularni jamoat muhokamalariga jalb etish mumkin.

Yoshlar siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirishda yoshlarning o'zini jalb etish. Bu yoshlarning ehtiyoj va manfaatlarini to'liq hisobga olish imkonini beradi.

Yoshlarning innovatsion g'oyalari va startaplarini qo'llab-quvvatlash. Buning uchun hududlarda innovatsion markazlar va texnoparklarni ko'paytirish, yoshlar startaplarini moliyalashtirish uchun maxsus jamg'armalar tashkil etish lozim.

Volontyorlik faoliyatini rivojlantirish. Volontyorlik faoliyatining huquqiy asoslarini takomillashtirish, volontyorlik faoliyatini rag'batlantirish mexanizmlarini ishlab chiqish zarur.

Ekologik ta'limni kuchaytirish. Maktab va oliy ta'lim muassasalarida ekologik ta'limni kuchaytirish, yoshlar uchun ekologik loyihalarni qo'llab-quvvatlash dasturlarini ishlab chiqish lozim.

Huquqiy savodxonlikni oshirish. Yoshlar o'rtasida huquqiy ta'lim va targ'ibotni kuchaytirish, korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha yoshlar tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash lozim.

Xalqaro hamkorlikni kengaytirish. Yoshlarning xalqaro dastur va loyihalarda ishtirokini ta'minlash, xorijiy tajribalarni o'rganish va joriy etish zarur.

Quyidagi jadvalda yoshlarning turli ijtimoiy-siyosiy institutlardagi ishtiroki darajasi ko'rsatilgan:

1-jadval. Yoshlarning turli ijtimoiy-siyosiy institutlardagi ishtiroki darajasi

Ijtimoiy-siyosiy institut	Yoshlarning ishtiroki (%)
Siyosiy partiyalar	15%
Mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlari	20%
Nodavlat notijorat tashkilotlari	25%
Internet va ijtimoiy tarmoqlar	70%
Saylovlar	70%
Volontyorlik faoliyati	30%
Ekologik harakatlar	20%

Shu bilan birga, yoshlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish uchun kompleks yondashuv zarur. Bu jarayonda davlat organlari, ta'lim muassasalari, oila, fuqarolik jamiyati institutlari va ommaviy axborot vositalari o'zaro hamkorlikda ish olib borishi lozim [15].

Xulosa qilib aytganda, yoshlarning ijtimoiy-siyosiy institutlardagi ishtirokini oshirish va fuqarolik pozitsiyasini yuksaltirish uchun kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur. Bu jarayonda davlat organlari, ta'lim muassasalari, nodavlat notijorat tashkilotlari, ommaviy axborot vositalari va xalqaro tashkilotlarning o'zaro hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, yoshlarning ijtimoiy-siyosiy institutlardagi ishtiroki fuqarolik jamiyatini rivojlantirish va demokratik qadriyatlarni mustahkamlashning muhim omili hisoblanadi. O'zbekistonda so'nggi yillarda yoshlar siyosatiga alohida e'tibor qaratilmoqda va bu borada sezilarli natijalar qo'lga kiritilmoqda.

Biroq, yoshlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini yanada oshirish uchun quyidagi yo'nalishlarda ish olib borish zarur:

Ta'lim tizimida fuqarolik ta'limini kuchaytirish;

Yoshlar tashkilotlari faoliyatini qo'llab-quvvatlash;

Yoshlarning davlat va mahalliy boshqaruv organlaridagi vakilligini oshirish;

Raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish;

Yoshlar siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirishda yoshlarning o'zini jalb etish.

Ushbu mexanizmlarni kompleks ravishda amalga oshirish orqali yoshlarning fuqarolik pozitsiyasini yuksaltirish va ularning jamiyat hayotidagi faol ishtirokini ta'minlash mumkin. Bu

esa o'z navbatida mamlakatning barqaror rivojlanishi va demokratik islohotlarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishiga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Dalton, R. J. (2008). *The Good Citizen: How a Younger Generation is Reshaping American Politics*. Washington, DC: CQ Press.
2. O'zbekiston Respublikasining "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonuni. (2016). O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 37-son, 426-modda.
3. Dalton, R. J. (2015). *The Good Citizen: How a Younger Generation is Reshaping American Politics*. 2nd ed. Washington, DC: CQ Press.
4. Levine, P., & Youniss, J. (Eds.). (2006). Youth Civic Engagement in an Era of Social Media. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 27(4), 331-340.
5. Otamuratov, S. (2017). *Yoshlar siyosatining nazariy-metodologik asoslari*. Toshkent: O'zbekiston.
6. Flanagan, C., & Levine, P. (2010). Civic Engagement and the Transition to Adulthood. *The Future of Children*, 20(1), 159-179.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yoshlarga oid davlat siyosati samaradorligini oshirish va O'zbekiston yoshlar ittifoqi faoliyatini qo'llab-quvvatlash to'g'risida"gi Farmoni. (2017). O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 27-son, 607-modda.
8. O'zbekiston yoshlari: ijtimoiy qiyofa. (2020). Toshkent: O'zbekiston yoshlar ittifoqi.
9. Print, M., & Milner, H. (2009). *Civic Education and Youth Political Participation*. Rotterdam: Sense Publishers.
10. Abramson, P. R., & Aldrich, J. H. (1982). The Decline of Electoral Participation in America. *American Political Science Review*, 76(3), 502-521.
11. Inter-Parliamentary Union. (2018). *Youth Participation in National Parliaments: 2018*. Geneva: IPU.
12. Loader, B. D., Vromen, A., & Xenos, M. A. (2014). The Networked Young Citizen: Social Media, Political Participation and Civic Engagement. *Information, Communication & Society*, 17(2), 143-150.
13. United Nations. (2018). *World Youth Report: Youth and the 2030 Agenda for Sustainable Development*. New York: United Nations.
14. Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
15. Sherrod, L. R., Torney-Purta, J., & Flanagan, C. A. (Eds.). (2010). *Handbook of Research on Civic Engagement in Youth*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.